

פתח דבר

עם סיום שנת המאתיים להסתלקותו של כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא זי"ע, אנו מגישים לפניכם את הספר "הראשון", המכיל מאמרים לדמותו ומשנתו של האדמו"ר הראשון לשושלת חב"ד.

המאמרים שכונסו לספר זה נבחרו בקפידה, במטרה להעניק באמצעותם מבט מעמיק ואיכותי על דמותו הקדושה ועל משנתו העשירה של מחולל חסידות חב"ד, מצדדים שונים ומנקודות מבט מגוונות. גיבושם של המאמרים יחדיו למסגרת מובנית אחת, מביאה בפני המעיין דיוקן רציני, מקיף ומרתק של אדמו"ר הזקן.

לפני חמישים שנה, במלאת מאה וחמישים שנה להסתלקות רבינו הזקן, ביקש כ"ק הרבי מליובאוויטש זי"ע מהרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) להוציא קובץ מאמרים על רבינו הזקן (ספר הק"ץ). מאז ועד היום, העיסוק במשנתו פרה ורבה וההתעניינות בדמותו הולכת וגוברת. למעשה, ספר זה משקף את העיסוק הנרחב הזה ביובל האחרון.

בעשור האחרון אנו מוציאים את הרבעון "מעיינותיך - למחשבת חב"ד", מתוכו לקחנו חלק עיקרי מן המאמרים שמופיעים בספר זה. קובעים ברכה לעצמם המאמרים שנכתבו במיוחד לספר זה.

זכות נעימה לנו להודות לרב שמואל ורעייתו אילה לויין מקרית מלאכי, יוזמי הוצאת הספר הזה והתומכים בכל שלבי הוצאתו לאור. תהא משכורתם שלמה מאת ה' וזכות רבינו הגדול תעמוד להם ולצאצאיהם עד עולם.

מפתח

229..... אגרת התשובה
30..... בינוני אין משמעותו בינוניות

שולחן ערוך הרב

השו"ע, השו"ת ופסקי הסידור -
239..... הרקע, המטרה והמבנה
"לשון צרוף בעליל" - למאפייניו
265..... של שו"ע הרב
32..... הסדר, הטעמים וההכרעה

המאמרים

279..... ה'תורה אור' וה'לקוטי תורה'
285..... מאמרי אדמו"ר הזקן לפי סדר השנים

הסידור

293..... הסידור החסידי הראשון

ניצוצות אור

299..... פנינים וסיפורים על אדמו"ר הזקן

אותיות מספרות

215..... ניתוח גרפולוגי לכתב-ידו
של אדמו"ר הזקן

הוספה

עשרת הניגונים של רבינו הזקן
331..... עם תווי הנגינה

מאמרי פתיחה

15..... הראשון
29..... דמות הפלאים

תולדותיו ופעולותיו

47..... ציוני דרך מרכזיים בחייו
69..... מנהיגותו ופעילותו הציבורית

אהבת ה' באישיותו ובמשנתו

87..... רשפי אש במחיצת איש האלוקים
109..... שש דרגות מרכזיות באהבת ה'
129..... מהותה של הרביקות בה'
141..... רצוא ושוב בתורתו
151..... צדיק וטוב לו

לימוד התורה במשנתו

157..... "ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד"
169..... הלכות תלמוד תורה

התפילה במשנתו

183..... העבודה שבלב
201..... מקומם של הכוונה והתפילה בעבודת ה'

התניא

211..... הספר של הבינונים
215..... המאבק התמידי של הבינוני
223..... שער היחוד והאמונה

תוכן עניינים

מאמרי פתיחה

15 הראשון הרב יואל כהן

אדמו"ר הזקן פעל דבר חדש: האחדות האלוקית נתבארה על ידו בחכמה, בינה ודעת, בשכל האנושי. העובדה שה"יש", השכל, מסוגל להבין את אפסותו, את ה"אין", היא חידוש מופלא. זהו חיבור בין העדר המציאות ובין המציאות, בין ה"אין" ובין ה"יש" * היכולת לחיבור מופלא זה אינה נובעת רק מגאונות שכלית וכוח הסברה מיוחד שהיו לאדמו"ר הזקן; הכוח לזה נובע מאור אלוקי מופלא שהאיר בנשמתו * על עבודתה המיוחדת של "נשמה חדשה".

29 דמות הפלאים הרב שלמה יוסף זווין זצ"ל

דמות הפלאים של אדמו"ר הזקן היא אחת הדמויות המעטות שבהופעתן יוצרות תקופות ומחוללות מהפכות: בהשקפת העולם, בדרכי החיים, בהכרה ובהרגשה, בהרגלים ובמנהגים * בעל התניא הותיר אחריו ספרים - המהווים נכס צאן ברזל בעולמה של תורה, בתורת הנגלה ובתורת החסידות; ואנשים - ההולכים בדרכיו, הרועדים לזכרו וההוגים בתורתו * על דמותו הפלאית ועל מפעליו הכבירים.

תולדותיו ופעולותיו

47 ציוני דרך מרכזיים בחייו מרשימות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ זצוק"ל

הבעל-שם-טוב התבטא בעקבות לידתו כי "נשמה חדשה ירדה לעולם", והמגיד הורה לו "ליצור דרך חדשה בעצמך" * על התנועה החדשה שחולל בעבודת ה' קמו לו מתנגדים עזים, ובעקבות הלשנתם נאסר על ידי השלטון הרוסי; ובעבור שנים הרבה, כמה חודשים לפני הסתלקותו, צידד והתפלל לניצחונו של הצאר הרוסי במלחמתו מול נפוליון * פרקים חשובים מתולדות חייו של אדמו"ר הזקן, כפי שנרשמו בלשונו המיוחדת של אדמו"ר מוהרי"צ, האדמו"ר השישי של חב"ד.

התפילה במשנתו

183 העבודה שבלב הרב יעקב אלטיין

אדמו"ר הזקן ביסס את מעמדה של התפילה, הכניס אותה כיסוד בעבודת האדם לפי דרך החסידות, ביאר את אופן העבודה שבלב בפרטי פרטיות, הדריך את חסידיו בעבודה פנימית זו ודרש ללא הרף להתמיד ולהתייגע בה שוב ושוב * מדוע שעת התפילה נקראת בזוהר "שעת קרבא"? מדוע חשוב כל כך לחשוב על רוממות הא"ל לפני התפילה דווקא? מה הקשר בין עבודה שבלב לבקשת צרכיו? ומהי הייחודיות שבתפילת בעלי העסקים? * על תוכנה ומשמעותה החשובה של התפילה בעבודת ה' במשנת רבינו הזקן.

201 מקומם של הכוונה והתפילה בעבודת ה' הרב ניסן מינדל ז"ל

בעשייתן של מצוות אחרות, יש אפשרות רבה יותר להתערבות של מחשבות זרות, במודע או שלא במודע, וכך נפגמת טהרתה וקדושתה של המצווה. אולם התפילה, כל עניינה הוא התייחדות בין האדם לקונו * התפילה היא זמן האינטרוספקציה, השיפוט העצמי. כמו שהשופט מברר את הדין, מצדיק את הצדיק ומרשיע את הרשע, כך התפילה היא שעת ה"בירורים", להפריד את הטוב מן הרע לבלתי יהיו מעורבים * בדרך דומה, אף כי לא באותו ערך, הכוונה חשובה בקיומה של כל מצווה מעשית. כוונה זו מתבטאת בכרכת המצוות עובר לעשייתן.

התניא

30 בינוני אין משמעותו בינוניות הרב שלמה יוסף זווין זצ"ל

את שיטתו אודות עבודת ה' של היהודי, ביאר אדמו"ר הזקן באריכות ובפשטות בספרו הקלאסי תניא * עיקרו של ספר הבינונים, המיוסד על הפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשותו", נועד לבאר שכל אחד יכול, על ידי התבוננות בגדולת ה' לעורר בעצמו את אהבת ה' ויראתו.

211 הספר של הבינונים הרב עדין אבן ישראל

ה"בינוני" הוא גיבורו של הספר. אליו הוא מכוון, עליו הוא מספר, ועל שמו הוא נקרא. הבינוני הוא ה"עובר אלוקים", שכל ימיו הם מלחמת נצח למען האלוקי, שמאבקו עם נפשו הוא כולו המנון שבח לבורא. הבינוני כאידיאל שאליו ישאף האדם - פותח פתח לכל אדם, בכל מקום ובכל דרגה, למצוא את מקומו בכלל השואפים להיות עליונים - עובדי ה' באמת.

השו"ע, השו"ת ופסקי הסידור - הרקע, המטרה והמבנה

239

הרב יהושע מונדשיין

אדמו"ר הזקן ניגש בהוראת רבו המגיד ממזריטש לחבר שולחן ערוך, שמתייחד בכך שהוא מורה הלכה ברורה ויחד עם זאת מציג הלכות בטעמיהן * לשולחן ערוך עצמו נוסף חיבור מעמיק ומשלים - "קונטרס אחרון" * כיצד התייחס רבינו ל"אחרונים"? מהו הוא האופי של ה"מהדורא בתרא", במה התייחדו "פסקי הסידור", ומדוע בספר השאלות ותשובות של רבינו כמעט לא מופיעות סוגיות בחושן משפט * על חיבוריו ההלכתיים של אדמו"ר הזקן.

"לשון צרוף בעליל" - למאפייניו של שו"ע הרב

265

הרב אברהם אלאשילי

אחד ממאפייניו הבולטים של שולחן ערוך הרב הוא הלשון המזוקקת והמדויקת להפליא שבה החיבור נכתב * לפעמים דיוק קטן של שינוי תיבות ספורות מאיר את העיניים בסוגיות מורכבות * כמה דוגמאות מעניינות למלאכת המחשבת שעומדת מאחורי גיבושו של שולחן ערוך הרב.

המאמרים

279

הרב דוד אוליחורט **התורה אור והלקוטי תורה**

לשיטת אדמו"ר הזקן, יהודי צריך להכניס את מוחו בהבנת סוגיות החסידות על בוריין. ואכן, מלבד ספר התניא שכתב רבינו הזקן, היה דורש ברבים מדי שבת בשבתו ומדי מועד במועדו במשך עשרות שנות נשיאותו, כאשר בדרושים אלה האריך והרחיב בביאור תורת חסידות חב"ד * אדמו"ר ה"צמח צדק" ערך מתוך אלפי מאמרים אלו מבחר מאמרים על סדר פרשיות התורה וימות השנה, שכונסו בספרים "תורה אור" ו"לקוטי תורה" * ספרים אלה הפכו מאז הדפסתם לספרי יסוד בתורת חסידות חב"ד.

285

הרב עדין אבן ישראל **מאמרי אדמו"ר הזקן לפי סדר השנים**

בסדרת ספרי מאמרים אלו, המסודרת לפי סדר השנים, ניתן להציץ אל תוך התהליך ההיסטורי המפליא ולראות כיצד חל השינוי בכתבי החסידות החב"דיים, מן הצורות שהשתמשו בהן שאר תלמידיו של המגיד ממזריטש ותלמידי תלמידיהם, ועד לצורות המיוחדות של חב"ד * שינוי זה לא אירע בכת אחת, אלא בארבעה שלבים מהותיים אשר שינוי באורכם של המאמרים הוא פועל יוצא ממנו.

הראשון

הרב יואל כהן

רבינו הזקן היה "ראשון" בתחומים מהותיים רבים. הראשוניות והחדשנות בולטות במיוחד בשתי היצירות החשובות שכתב בעצמו: התניא ושולחן ערוך הרב. ספר התניא הוא הספר הראשון שנכתב כמבאר את שיטת החסידות, הן בעבודת האדם (חלק ראשון, ספר של בינונים); והן בקשר החזק בין העולם ובין הקדוש ברוך הוא (חלק שני, שער היחוד והאמונה). והשולחן ערוך הוא הספר ההלכתי הראשון, אשר בהוראת רבו המגיד ממזריטש, פוסק את ההלכות למעשה יחד עם טעמיהן.

שתי יצירות חשובות אלו, המבטאות את גדולתו העצומה בשני תחומי התורה - חלק ה"נגלה" שלה וחלק ה"נסתר" שבה - נרמזות בשמו של אדמו"ר הזקן: "שניאור", שני אורות. שני האורות של התורה, האור הנגלה שלה והאור הנסתר שבה התגלו באישיותו במלוא עוצמתם. ודבר זה כלשעצמו הוא החידוש הגדול: החיבור והמיזוג בין "נשמתא דאורייתא" ל"גופא דאורייתא"; בין הנסתר שבתורה לנגלה שבה.

לאמיתו של דבר, החידוש הגדול בחיבור בין שני החלקים אצל רבינו הזקן הוא לא רק בהיותו "ראשון" ו"חדשן" בשני תחומים אלה יחד, אלא עצם ייסודה של תורת חסידות חב"ד על ידו מהווה חיבור מהותי בין "נסתר" ל"נגלה". בגילוי החסידות בחכמה בינה ודעת, המעיינות הפנימיים והנעלמים של הנסתר שבתורה, באים לידי גילוי עד שהם ניתנים להשגה בשכל האדם כמו החלק הנגלה של התורה. החיבור המופלא הוא בעצם הבאת ה"נסתר" אל ה"נגלה".

את הפלא הגדול הלזה של גילוי הנעלם והנסתר של התורה בשכל

האנושי, ביטא רבי לוי יצחק מברדיטשב באמירתו המפורסמת על ספר התניא, התורה-שבכתב של חסידות חב"ד:

כאשר הובא לפניו ספר התניא לראשונה, עיין בו רבי לוי יצחק ואחר כך אמר בהתפעלות: "כיצד ניתן להכניס את הקדוש ברוך הוא הגדול אל תוך ספר כל כך קטן?!". אין כוונת הדברים רק לספר קטן בגודל ובכמות, אלא עצם המושג ספר בהקשר זה מבטא קטנות והגבלה - ספר התניא בנוי בצורה שכלית הניתנת להבנה במוחו של כל אדם; הבנה והסברה ייתכנו בדבר מוגבל שניתן להשיגו ולתפסו באמצעות השכל; אולם הקדוש ברוך הוא אינו מוגבל ו"לית מחשבה תפיסא ביה" כלל"; שום נכרא, אפילו העליון ביותר, אינו יכול להשיגו. וכאן, בספר התניא, מתחולל הפלא העצום של הכנסת הקדוש ברוך הוא הבלתי מוגבל אל תוך ספר הניתן להבנה בשכל האנושי! על ידי הלימוד בספר התניא, ובתורת חב"ד כולה, מתעוררת אצל היהודי הכרה שכלית ביסודות האמונה הנשמית הבלתי מוגבלת. פלא זה גדול עוד יותר מהכנסת פיל "בקופא דמחטא". המרחק בין הקדוש ברוך הוא לשכל המוגבל גדול הרבה יותר מהמרחק בין הפיל לחור המחט, ובכל זאת על ידי הלימוד בספר התניא, ענייני האלוקות הבלתי מוגבלים מונחים בשכלו של היהודי בפשטות ובוודאות מוחלטת!

"אין עוד" - אפילו בנבואים

ביאור הדברים:

ידועים דברי האור החיים הק"י², שבערב שבת של כללות השית אלפי שנים, החל להתנצץ האור מהגילוי הנעלה שיתגלה לעתיד לבוא. כשם שבערב שבת יש מצווה לטעום ממאכלי השבת³, כך גם בנוגע ליום שכולו שבת - הגאולה העתידה, שהטעימה ממנה מתחילה כבר בערב שבת, ובפרט לאחר חצות היום⁴.

אחד הייעודים העיקריים לעתיד לבוא הוא - ש"ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"⁵. אז תתגלה האחדות המוחלטת של הקדוש ברוך הוא בעולם.

1 כלומר: הפלא אינו בכך שהאלוקות מצטמצמת ויורדת אל דרגת השכל המוגבל, אלא הפיל כפי שהוא בגודלו הטבעי נכנס בחור המחט הקטן - האלוקות הבלתי מוגבלת חודרת ומורגשת בשכל האנושי המוגבל.

2 ראה ר"פ צו. פינחס כו, יט.

3 ראה מגן אברהם סר"ג סוסק"א.

4 ראה שיחת הרבי ז"ע, ר"ח שבט ה'תש"נ ס"ח.

5 זכריה יד, ט.

טעימה מגילוי זה החלה בהתגלות תורת החסידות הכללית על ידי הבעל-שם-טוב. אחד החידושים היסודיים של החסידות, שעליו מבוססת דרכה ושיטתה של החסידות בעבודת ה', הוא ההבנה החדשה בעניין אחדות ה'.

כפי שמבאר אדמו"ר ה"צמח צדק" בספרו "דרך מצוותיך" בפירוש מצוות אחדות ה', שקיימים בה שלושה שלבים:

על פי נגלה, מצוות הייחוד היא "לידע שאין עוד אלוה ח", ואין לשום אחד מהנמצאים שום שלטון ח"ו זולתו, כי כולם פועלים ברצונו ובמצוותו";

על פי הזוהר והקבלה, אחדות ה' היינו "יחוד שני השמות, הוי' אלוקים. רצונו לומר, כי שם אלוקים בגימטרייא הטבע, והוא ההארה המאירה בכחנית העלם להחיות עולמות הנפרדים, שהיא מיוחדת ממש עם שם הוי', הוא שם העצם, שלמעלה מעלה מהטבע". ובלשון החסידות הוא עניין יחוד סובב כל עלמין וממלא כל עלמין⁶;

ו"על פי עומק יסוד הבעש"ט נ"ע", עניין אחדות ה' הוא - שהוא יתברך המצוי היחיד ו"אין עוד שום מציאות כלל זולת מציאותו יתברך". כלומר: "מלבד הייחוד בשפע האלקות כנ"ל (בפירוש דברי הזוהר במצוות האחדות ש"הוי' ואלוקים כולא חד"), עוד זאת - שאין עוד ממש אפילו בנבראים".

ונמצא, שבפירוש עניין אחדות ה' על פי הבעל-שם-טוב ישנו חידוש גם ביחס למבואר בזוהר ובקבלה¹⁰. דווקא לפי דרך הבעל-שם-טוב מתגלה שאחדות ה' משמעותה ש"אין עוד" מציאות מלבד הקדוש ברוך הוא, "אפילו בנבראים", פשוטו כמשמעו.

(כלומר: התגלות האמונה הטהורה במציאות הבורא ואחדותו באה בשלבים, בכל דור לפי עניינו, בהתאם למה שקבעה ההשגחה העליונה.

6 הדברים נתבארו באריכות בחלקו השני של התניא - שער היחוד והאמונה. וידוע, שבתחילה חשב רבינו הזקן להדפיס את התניא כאשר שער היחוד והאמונה הוא החלק הראשון. ודבר זה יש לו מקום גם למסקנה כאשר הסדר השתנה, כיוון ששער היחוד והאמונה הוא הבסיס לתוכנה של עבודת ה' כפי שהיא מבוארת בחלק ראשון - ראה לקוטי שיחות חלק כה עמ' 199 ואילך.

7 ס, ב.

8 כפי שמבואר עניינם וייחודם, בדרך מצוותיך שם.

9 שם סב, א.

10 ראה דרך מצוותיך שורש מצות התפילה סוף סי"ח, שם כתב שדברי השל"ה בעניין "אין עוד מלבדו" הם "קרוב למה שכתבתי".

וכמאמר חז"ל על הפסוק¹¹ "את הכל עשה יפה בעתו", שכל מה שהקדוש ברוך הוא עושה בזמן מסוים – זו העת ה"יפה", המתאימה והזקוקה לדבר זה. וככל שהדורות מתקרבים והולכים לקראת ביאת המשיח, הולכים ומתגלים ענייני האלוקות העמוקים והנעלים ביותר. הן כנתינת כוח עבור העבודה המיוחדת של "עקבתא דמשיחא", והן כטעימה והתנוצצות מהגילויים הנעלים שיתגלו לעתיד לבוא.

וכמשל המקובל בשם רבי פינחס מקוריץ זצ"ל, שדימה זאת לאדם היוצא מהעיר המוארת בשעת לילה, שככל שמתרחק יותר מהעיר – הולך ומחשיך עבורו; אך מאידך, בשלב מסוים מתהפך המצב ומתחיל להיות מואר בדרכו. הסיבה לכך היא להיותו מתקרב והולך לעיר החדשה והמוארת אליה הוא צועד. כך גם בנוגע למצבנו בגלות: מצד אחד, אנו הולכים ומתרחקים מהאבוקה הגדולה שהאירה בעולם בזמן הבית; אך מצד שני, ככל שעוברים הדורות, אנו מתקרבים והולכים אל עבר האבוקה הגדולה שתאיר בזמן הגאולה העתידה ואורה מתחיל להתנוצץ).

עניין זה הוא היסוד המרכזי של תורת החסידות שגילה הבעל-שם-טוב וכל הליכותיה. דרכי החסידות שהדריך מורנו הבעל-שם-טוב, כגון: האמונה הטהורה בהשגחה פרטית על כל פרט ופרט, ההדגשה על קיום הפסוק¹² "בכל דרכיך דעהו" והחשיבות של עבודת ה' יחד עם הגשמיות – "עזוב תעזוב עמו"¹³, הם תוצאה מחידושו הגדול בעניין אחדות ה'. כיוון "שאינ עוד ממש אפילו בנבראים", אם כן כל פרט שקורה בנבראים, גם בסוג הדומם והצומח, הוא חלק מהאחדות המוחלטת ויש בו כוונה אלוקית. וכיוון שכך, עבודת ה' אינה על ידי ההפשטה והיציאה מהמושגים הגשמיים; אלא הקדוש ברוך הוא מצוי "אפילו בנבראים" הגשמיים. וגם הם, בצורתם ותבניתם, מגלים את כבודו.

ידועה הנהגתו של הבעל-שם-טוב שהיה מסתובב במושבי בני-ישראל ומתעניין במצבם בגשמיות וברוחניות, כאשר הוא מתענג לשמוע את מענה היהודים הפשוטים ואמירתם "ברוך ה'", "תודה לה'" וכיו"ב.

אדמו"ר מהוריי"צ סיפר¹⁴, שפעם נזדמן הבעל-שם-טוב לבית מדרש בו השתכן "פרוש" שלמד רוב שעות היממה, וכבר למעלה מיובל שנים כמעט לא בא כמגע עם מושגים גשמיים, מלבד המוכרח ממש לקיום

11 קהלת ג, יא. ובקהלת רבה שם.

12 משלי ג, ו.

13 שמות כג, ה. וראה קובץ היום-יום כ"ח שבט.

14 ספר המאמרים אידיש עמ' 138.

גופו. הבעל-שם-טוב שאל אותו: "מה שלומך?", "איך הבריאות?", "ואיך הפרנסה?". ה"פרוש", שנהג לשוחח רק בדברי תורה, התרגו למשמע שאלות אלו ולא ענה. הבעל-שם-טוב שאל שוב ושוב וה"פרוש" אינו עונה ומבקש שיפסיק להטרידו בלימודו. אמר לו הבעל-שם-טוב: "מדוע אתה לוקח מהקדוש ברוך הוא את פרנסתו?". כתוב בתהילים¹⁵ "ואתה קדוש, יושב - תהילות ישראל". הקדוש ברוך הוא "יושב" "מתפרנס" (באידיש "זיצט" משמעותו היא גם יושב וגם מתפרנס), מתהילותיהם של ישראל. הנחת-רוח הגדול לפניו יתברך הוא מאמירתם של ישראל "ברוך ה'", "תודה לה".

הרבי זי"ע עמד באחת השיחות¹⁶ על תוכנו של סיפור זה ושאל, מדוע התעניין הבעל-שם-טוב אצל ה"פרוש" בנוגע לענייני הגשמיים? הוא היה יכול לשמוע את ה"ברוך ה'" גם אם היה מתעניין אצלו כיצד מצליח בלימודו? הרבי ביאר שהיתה בכך מטרה. לפי דרך החסידות שגילה הבעל-שם-טוב, הקדוש ברוך הוא אינו מצוי רק ברוחניות, אלא ה' נמצא בכל מקום, גם בעולם הגשמי. הדרך להתאחד עמו אינה על ידי הפשטה ופרישות מהגשמיות אלא על ידי ראיית האמת האלוקית שבכל הנבראים, גם הגשמיים. עד הבעל-שם-טוב היה מונח שהדרך להתקשר עם הקדוש ברוך הוא היא על ידי היציאה מן המושגים הגשמיים. ככל שה"פרוש" אכל פחות, ישן פחות ודיבר פחות - הוא הרגיש שהוא מתקרב יותר אל הקדוש ברוך הוא. לפי הסתכלות זו, העולם בעצם סותר לאחדות ה', וככל שממעטים בו מתקרבים יותר לאחדות. לכן השימוש בענייני העולם הוא רק כאמצעי אל הרוחניות - בכדי שהאדם יוכל ללמוד הוא צריך לאכול ולישון; אך בגשמיות עצמה אין שום תוכן אלוקי¹⁷.

וזהו החידוש של הבעל-שם-טוב: האחדות המוחלטת של הקדוש ברוך הוא היא "אפילו בנבראים", ולכן "בכל דרכיך דעהו". בתוך "דרכיך", ענייני הגשמיות עצמם, "דעהו" - תדע ותראה את הקדוש ברוך הוא. ה"פרוש" ראה את הקב"ה בגמרא בלבד ואילו הלחם שאכל הוא אמצעי בלבד לקיום הגוף; אך הבעל-שם-טוב רצה לגלות לו

15 תהילים כב, ד.

16 לקוטי שיחות ח"ז 136.

17 זהו תוכן ההבדל בין "כל מעשיך יהיו לשם שמים" (אבות פ"ב, יב) ו"בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו): "לשם שמים" משמעותו, שהקשר של הגשמי עם ה"שמים" הוא בכך שהוא משמש "לשם שמים", אבל תוכנו של הגשמי עצמו הוא דבר בפני עצמו; מה שאין כן "בכל דרכיך דעהו", משמעותו שמגלים את האלוקות בתוך מציאותו של הגשמי עצמו. ראה בעניין זה בלקוטי שיחות ח"ג פרשת ויקהל.

הקדוש ברוך הוא נמצא גם בלחם שהוא אוכל. הוא רצה לשמוע את התהילות של בני-ישראל מתוך המושגים הגשמיים עצמם, כיוון שגם הם כמציאות לעצמם מגלים את כבודו של הקדוש ברוך הוא.

בין אמונה להשגה

בעניין זה עצמו, גילוי האחדות המוחלטת של הקדוש ברוך הוא "אפילו בנבראים", חולל רבינו הזקן, מייסד חסידות חב"ד, חידוש גדול:

התגלות אחדות ה' המוחלטת על ידי הבעל-שם-טוב היתה בצורה נשמית-אמונית. הבעל-שם-טוב ותלמידיו עוררו את האמונה הקיימת בכל יהודי מצד נשמתו האלוקית ביסודות היהדות, שמצידה לכל יהודי ישנה הכרה נשמית באחדות המוחלטת של הקדוש ברוך הוא; אולם אדמו"ר הזקן חידש שאחדות מוחלטת זו נתפסת גם על ידי חלק המציאות של האדם, בשכלו - בחכמה בינה ודעת, ועל ידי כך גם בהרגשתו¹⁸.

דבר זה מהווה חידוש עצום:

אמונה משמעותה שהאדם עצמו אינו משיג ומבין את הדבר; מצד מציאותו - אין לו שום קשר אל הדבר; ידיעתו והכרתו בו נובעת מכך שסומך ומאמין למישהו אחר. לעומת זאת, הבנה משמעותה שהאדם עצמו מבין ויודע את העניין.

כך גם האמונה של יהודים בטבעם, "ישראל מאמינים בני מאמינים"¹⁹: האדם עצמו אינו יודע ומבין, אלא הכרתו בדבר נובעת מהנשמה האלוקית שבו. הנשמה, להיותה "חלק א-לוח ממעל ממש", נטועה בה הכרה טבעית בענייני האלוקות, וכאשר נשמה זו מאירה באדם - זוהי אמונה.

אם כן, גילוי האחדות האלוקית המוחלטת באמונה אינו קשור לחלק המציאות של האדם. זו התגלות "מלמעלה למטה" - מצד האלוקות בלבד, והיא אינה קשורה למהותם של הנבראים. השכל של היהודי, שהוא התחלת מציאותו כנברא, נשאר כביכול "מחוץ לתמונה". ההיגיון האנושי, הטבעי, אינו מסוגל להבין את האחדות המוחלטת - זהו הפך

18 ראה הקדמת אדמו"ר האמצעי לספרו אמרי בינה: "היות נודע לכל באי שערי אור תורת אמת שהיה יוצא מפורש מפי קדוש עליון כבוד אדמו"ר ז"ל בכל דרשותיו מידי שבת בשבתו בכל ימי חיים חיותו ברבים וביחידות ליחודי סגולה - הכל היה לקבוע אחדות ה' הפשוטה, שהוא בחינת עצמות אור אין סוף ב"ה, במוח ולב כל אחד כפי אשר יוכל שאת, בכל חד לפום שעורא דילי, בפנים מסבירות ומאירות בנפש השומע ומקבל".

19 ראה שבת צז, א.

מציאותו; וזה שהוא מכיר באחדות זו הוא מפני שמאמין ו"סומך" כביכול על הנשמה האלוקית המכירה באחדות, להיותה מרוממת מהגבלת הנבראים וישותם.

(ראוי להעיר, שההכרה הנובעת מהאמונה הנשמטית אינה חלשה יותר מההכרה השכלית אלא חזקה הרבה יותר ממנה. אמנם אמונה במשמעותה הפשוטה מתפרשת כחולשה: האדם לא חקר, לא בדק, לא הבין, אלא סתם מאמין. "פתי יאמין לכל דבר"; אולם האמונה הנשמטית של בני-ישראל אינה כזו. האמונה היהודית נובעת מהתגלות מציאות הבורא בנשמה האלוקית, ולכן היא תקיפה וחזקה הרבה יותר מהוכחות והסברי השכל. כדברי המהר"ל בספרו גבורות ה'20': "האדם היודע דבר בהשגתו ובידיעתו, הידיעה הזאת היא ידיעת האדם, והוא שהוא מאמין בו יתברך . . . הוא מצד השי"ת . . . והוא נמשך אליו לגמרי ומפני כך בודאי גדולה מדריגתו". הידיעה השכלית מקורה באדם; והאמונה היהודית מקורה מהתגלות הקדוש ברוך הוא בנפש.

ההבדל בין הדברים הוא בדוגמת ההבדל בין ידיעה שמקורה בהוכחות וראיות שכליות לבין ידיעה שמקורה בראיית הדבר בעיניים: גם בראיית העין וגם בהבנה השכלית נוצר חיבור בין האדם למציאות הדבר הידוע, אולם ישנו הבדל גדול ביניהם: בראיה ההדגשה היא על מציאות הדבר הידוע והנראה – מציאותו גלויה ונראית לאדם ולכן היא נחקקת בנפשו. מה שאין כן בהבנה, הדבר הידוע אינו גלוי ונראה והאדם שרוי בחושך. האמת אינה בהירה לו, ועליו להתבונן בשכלו ולהוכיח לעצמו, מהוכחות צדדיות, את מציאותו של הדבר הידוע.

זו הסיבה שידיעה הנובעת מהבנת האדם ניתנת לערעור. אם יתעוררו אצלו שאלות ופירכות על הבנתו – יתעורר בו ספק שיחליש את התאמתות הדבר במוחו. מה שאין כן ידיעה הנובעת מהיות הדבר גלוי ומאיר לעיניים – אינה ניתנת לערעור. כאשר הדבר נראה לעיניו, הקשר של האדם עם הדבר הידוע נובע מצידו של הדבר, ומציאותו של האדם, שכלו ושאלותיו – אינם מעלים ואינם מורידים. גם אם בשכלו הוא מבין שלא תיתכן תופעה שכזו – הכרתו הוודאית בקיומה נשארת בכל תוקפה. אך מאידך, כאשר הידיעה נובעת מהראיה – היא אינה קשורה אל מציאות האדם. הדבר נראה בעיניו, אולם שכלו שלו אינו מקבל את הדבר. יש לו קושיות והוכחות על כך.

וכך גם האמונה של יהודים במציאות הבורא ואחדותו²¹: כאשר הנשמה האלוקית מאירה, תוקפה של האמונה וההכרה במציאות הבורא חזקה הרבה יותר מהידיעה הנובעת מהוכחות שכליות לקיומו²²; אולם ידיעה זו אינה קשורה למציאות האדם עצמו. שכלו אינו מבין את העניין, ומציאותו אינה מתחברת אליו²³; כל ידיעתו נובעת מהתגלות האלוקות בנפשו האלוקית).

וזהו החידוש הגדול שחולל רבינו הזקן: בהסברת עניין האחדות המוחלטת בחכמה בינה ודעת, האלוקות שלמעלה מהגבלות הנבראים חודרת אל תוך מציאות האדם. כאשר האחדות המוחלטת נתפסת ונקלטת בהגיון האנושי, זאת אומרת שהאדם עצמו תפס והפנים את העניין.

ה"יש" מכיר באפסותו

ליתר ביאור:

המשמעות הבסיסית של "אין עוד מלבדו" בעבודת האדם היא - "אז עס ניטא קיין איך"²⁴, אין מציאות של "אני". כיוון שהקדוש ברוך הוא הוא המציאות היחידה שקיימת, אם כן כל הרגשה של ישות עצמית סותרת לאמת מוחלטת זו.

לכן, כאשר מדובר על עניין אחדות ה' המוחלטת, שאין עוד מלבדו ממש, הדרך היחידה לכאורה לתפוס ולהכיר בעניין זה היא על ידי האמונה בלבד: כמו כל הנבראים כך גם האדם נברא על ידי שהקדוש ברוך הוא עם טבע בסיסי של הרגשת מציאותו העצמית. גדרו העצמי של כל נברא הוא לכל-לראש היותו קיים במציאות, ובמציאות אי אפשר שיורגש העדר המציאות. על פי טבע לא ייתכן שאפיסת המציאות, הביטול המוחלט של הנבראים לאלוקות הנובע מהשגת האחדות המוחלטת, ייתפס במציאותם הם, בשכלם וברגשותיהם. השכל והרגש הם חלק המציאות שבנברא,

21 מבואר בספרי חסידות, שהאמונה הנשמית היא בדוגמת ראיית הנשמה באלוקות - "מזליהו חזי". ראה המשך תער"ב ח"ב א'קפב.

22 יתירה מזו: גם אם מצד שכלו תהיינה קושיות על אמונה זו - הן אינן מחלישות כלל את תוקף אמונתו.

23 ראה של"ה (בעש"מ מאמר ראשון מ, א) על הפסוק (בשלח טו, ב) "זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארוממנהו": "כשזה א-לי, שהוא א-לי מצד השגתי וידיעתי, אז ואנוהו מלשון אני והו, ר"ל אני והו דבוקים ביחד כביכול כי הידיעה נתפסת בלב. אמנם כשאין לי הידיעה מצד ההשגה רק מצד הקבלה, שהוא אלקי אבי, אז וארוממנהו כי הוא רם ונשגב ממני ואני מרוחק מאתו במצפון הלב".

24 ראה דרך מצוותיך סב, ב.

ולא ייתכן שהמציאות תכיר באפסותה. דבר זה ניתן להשגה רק על ידי האמונה, שהיא ידיעה והכרה הנובעת מהתגלות הבורא בנשמה האלוקית. אם בראיה הגשמית תיתכן מציאות ששכל האדם יסרב לקבל ולהבין את הדבר הנראה לעיניו מחמת קושיות צדדיות על הדבר – על אחת כמה וכמה כאשר מדובר על עניין אחדות ה' השולל את עצם מציאותו של האדם, שכלו והרגשתו. כאן הקושי של השכל לקבל את הדברים אינו רק מפני שאלות וקושיות צדדיות כיצד תיתכן תופעה כזו או אחרת; עצם הנושא אינו בגדר השגה. השכל הוא מציאות ולא ייתכן כלל שהמציאות עצמה תשיג את אפסותה המוחלטת. זו סתירה מיניה וביה. לא ייתכן בשום אופן שאדם, אפילו החכם הגדול ביותר, ישב עם עצמו, יחשוב ויתבונן ויגיע למסקנה שהוא אינו מציאות כלל כיוון ש"אין עוד מלבדו". זו ידיעה מופרכת מצד עצם מציאות השכל התופס את עצמו כמציאות ודאית.

אם כן, הדרך היחידה לתפוס ולהכיר באחדות המוחלטת, שאין עוד מציאות כלל, היא דווקא על ידי התגלות עניין זה עצמו בנפשו האלוקית של היהודי, באמונה. זוהי מהותה של האמונה: הכרה על-שכלית הנובעת מהתגלות האלוקות בנשמתו הקדושה של היהודי.

מצד התגלות האחדות האלוקית המוחלטת בנשמות ישראל, על ידי התגלות תורת החסידות הכללית באמצעות מורנו הבעל-שם-טוב, יהודי יכול להכיר בוודאות באחדות זו, על אף שידיעה זו מופרכת לגמרי מצידו של השכל הנברא, ויכול אף להאמין בה באמת ובתמים.

אבל אדמו"ר הזקן פעל דבר חדש: הוא המשיך וגילה את ההכרה באחדות המוחלטת במציאות הבריאה עצמה. אדמו"ר הזקן הסביר את האמונה באחדות ה', וביאר אותה באופן שהדברים יכולים להתקבל בחכמה, בינה ודעת, בשכל האנושי שהוא חלק המציאות של האדם.

דבר זה הוא פלא עצום. החיבור בין האמונה הנשמית באחדות המוחלטת להכרה השכלית, הוא חיבור בין העדר-המציאות ובין המציאות, בין ה"אין" ובין ה"יש". והעובדה שה"יש", השכל, מסוגל להבין את אפסותו, את ה"אין", היא חידוש מופלא.

פעולתה של "נשמה חדשה"

הסיבה לכך שהאחדות המוחלטת של הקדוש ברוך הוא יכולה להתגלות בתוך הנבראים עצמם עד שה"אין" יורגש בתוך ה"יש" עצמו, היא מפני שהמהות הפנימית של ה"יש" היא האלוקות שמהווה אותו.

ליתר ביאור:

מבואר במאמרי חסידות²⁵, שהיחס בין הנפש והגוף הוא יחס של "מהות ומציאות". הנפש היא המהות של מציאות הגוף. "מהות" היא התוכן הפנימי של הדבר. מהות מלשון "מהו". מהו תוכן הגוף? הנפש הרוחנית המלוכשת בו. אמנם מבחינת קירוב הערך אין שום קשר בין גוף גשמי לנפש רוחנית. הנפש עצמה מופשטת מכל ציור והיא מובדלת אפילו מכוחותיה הרוחניים. הנפש אינה שכל, והיא אינה מידות; היא למעלה מכל גדר. ויחד עם זאת היא המהות הפנימית של השכל, של המידות וגם של הגוף הגשמי. בכל כוחות הנפש ובכל חלקי הגוף מורגש שיש מהות פנימית שהיא עיקר העניין. יש "מישהו" שמבין, שמרגיש; יש "מישהו" שהולך, שעושה, שפועל וכו' וכו'. אם כן היחס בין המהות למציאות אינו בנוי על קירוב הערך ביניהם²⁶; ייתכן שהם רחוקים מאוד בערכם - המהות היא נפש רוחנית מופשטת מכל הגדרה, ואילו המציאות היא גוף מגושם ומוגבל; ואף על פי כן על ידי כוח "המפליא לעשות" נעשה חיבור בין הנפש והגוף עד שהיא הופכת להיות מהותו של הגוף עצמו²⁷. כל עוד האדם חי, תוכנו של הגוף הוא לא בשר דומם שבתוכו יש נפש; אלא הגוף עצמו הוא גוף אדם, גוף חי²⁸.

וכך גם בענייננו: הכוח האלוקי מובדל לגמרי ממציות הנבראים - הוא נחשב כ"אין"²⁹ לגבי ה"יש" והם מרוחקים זה מזה לאין ערוך. ואף על פי כן הכוח האלוקי מלוכש בנברא, מהווה אותו ומחיה אותו בכל

25 ראה ד"ה כי עמך ת"ש פ"ב.

26 בדוגמת היחס בין העילה לעלול, השכל והמידות, שהקשר ביניהם בנוי על קירוב המידות אל השכל.

27 בשונה מהעילה והעלול, השכל והמידות, שעל אף קירוב הערך שביניהם - העילה אינה מהותו של העלול. לעלול, למידות, יש מהות משל עצמו.

28 הדבר בא לידי ביטוי בדברי חז"ל ש"החי נושא את עצמו" - ראה לקוטי שיחות חלק ו' עמ' 110 הערה 34.

29 כמבואר במאמרי חסידות, שהכוח האלוקי נקרא "אין" ביחס לנברא המתהווה ממנו, על שם שהוא מרוחק בתכלית מהנברא ואינו מושג על ידו כלל - ראה ספר המאמרים תרנ"ט עמ' מה ואילך ובכ"מ.

רגע והוא הוא מהותו הפנימית. המהות הפנימית של כל ריבוי הנבראים וכל האירועים המתרחשים עמם – היא החיות האלוקית המלוכשת בהם. זהו החידוש בגילוי האלוקי שיתגלה לעתיד לבוא – "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר"³⁰: הגילוי יהיה לא רק מלמעלה, מצד האלוקות, אלא תתגלה המהות הפנימית של הבשר הגשמי, עד שהוא, מצד תכונותיו שלו, יראה אלוקות.

התנוצצות מגילוי זה החלה להאיר על ידי רבינו הזקן בייסודו את חסידות חב"ד. היכולת לחיבור המופלא בין הקדוש ברוך הוא שהוא לבדו נמצא ומלכדו שום דבר אינו נמצא, ובין שכל הנבראים המתהווים ממנו, אינה נובעת רק מכוח הגאונות השכלית וכוח ההסברה המיוחד שהיו לאדמו"ר הזקן³¹; הכוח שלו להשיג בשכלו ולהסביר את עניין אחדותו המוחלטת של הקדוש ברוך הוא נובע מכוח אלוקי מופלא שהאיר בנושמתו, ומצדו ניתן לחבר בין שני דברים הפכיים אלה.

וכפי שהוזכר לעיל, שככל שהולכים הדרורות ומתקרבים לביאת המשיח, הגילויים האלוקיים שלעתיד לבוא הולכים ומתגלים גם הם יותר ויותר.

דבר זה תואם למקובל במסורת אדמו"רי חב"ד³², שהבעל-שם-טוב העיד על נשמת אדמו"ר הזקן ואמר שהיא "נשמה חדשה". הבאת האחדות האלוקית המוחלטת אל תוך גדר המציאות של הבריאה, היא פלא גדול שיכול להתרחש רק באמצעות נשמה נעלית שמאיר בה מהגילוי האלוקי המיוחד שיתגלה לעתיד לבוא³³, ולה ניתנו כוחות מיוחדים לשם כך. האפשרות שהשכל הנברא, ה"מציאות" שבאדם, כיצר וירגיש את אפסותו המוחלטת, הוא רק כאשר מתגלה ה"מהות" – הכוח העצמי של הקדוש ברוך הוא שלגביו כל מה שרק ימצא הוא מהותו הפנימית. וכיוון שהוא המהות הפנימית של הנברא, לכן ייתכן שהנברא עצמו יבין את אפסותו ותתגלה בו האחדות המוחלטת.

30 ישעיה מ, ה.

31 שהרי גם השכל הגאוני ביותר לא יוכל לתפוס בדבר שאינו בר השגה. וכפי שהוזכר לעיל, האחדות המוחלטת שוללת את עצם קיומו של השכל האנושי, ומצד גדר השכל אין שום אפשרות להבין עניין זה. במילים אחרות: כל עוד לא הגיע הזמן שנקבע מלמעלה להתגלות אחדות מוחלטת זו בנבראים, ההסברים והמשלים על אחדות ה' לא רק שלא היו ידועים לנו, אלא שהם כלל לא היו קיימים כביכול.

32 ראה ספר השיחות תש"ה עמ' 127 ואילך [ראה לקמן בספר זה עמ' 47. המערכת].

33 ראה לקוטי תורה שיר השירים נ, א, שעניין "נשמה חדשה" קשור לתקופה שלעתיד לבוא. וראה קונטרס עניינה של תורת החסידות הערה 45.

ההכרה באחדות ה' כחלק מסדרי החיים

על פי כל זה, מובן שההבדל בין התגלות האחדות המוחלטת על ידי הבעל-שם-טוב לבין התגלותה על ידי רבינו הזקן, אינו רק באיזה כוח האדם תופס את העניין - על ידי האמונה או על ידי ההשגה, אלא מדובר על גילוי אחר לגמרי. העובדה שהאחדות המוחלטת יכולה להיתפס בשכל הנברא, ב"מציאות" שלו, היא מפני שהתגלתה ה"מהות" של ה"מציאות", של הנבראים.

במילים אחרות: בדקות דקות ניתן לומר, שכאשר הגילוי האלוקי הוא מלמעלה, מצד האור האלוקי המאיר בנשמה האלוקית - הנברא מצד גדרו נשאר עדיין "מחוץ לתמונה". אמנם מדובר על אמונה בכך ש"אין עוד מלבדו", אבל דבר זה אינו מורגש בעולם עצמו, בשכל הנברא ובמציאות האדם, אלא רק באמונה של הנשמה האלוקית. הרגשת האחדות היא על ידי ההתרוממות והיציאה מגדרי המציאות של הנבראים, ועל כן מציאותם שוב נרגשת כדבר הסותר את האחדות³⁴. מה שאין כן כאשר ההכרה באחדות נובעת מהבנת השכל עצמו, זאת אומרת שגדרי המציאות עצמה נכללים באחדות זו.

ההבדל בין שתי הדרכים משמעותי מאוד בעבודת האדם:

תוקפה של האמונה הוא חזק ביותר. כאשר האמונה הנשמית מאירה ביהודי, בכוחו לגבור על הקשיים הנובעים משכלו (קושיות ותהיות בעבודת ה') וממידותיו (תאוותיה של הנפש הבהמית), אבל דבר זה נעשה מפני שהוא מתרומם למעלה מגדרי מציאותו ומתמסר לחלוטין אל הרצון האלוקי, אך אין זה שייך אליו כבן-אדם. האמונה באלוקות שלמעלה מהבריאה אינה הופכת להיות חלק מסדר החיים שלו. האמונה החזקה של הנשמה היא מקור למסירות נפש, להתגברות והתעלמות מקשיים, אבל זה לא אורח החיים של האנשים.

כאשר הקשר עם אחדות ה' המוחלטת הוא מצד האמונה בלבד, האדם אינו יכול להוכיח למי שאינו מאמין את האמת המורגשת בנשמתו. הוא לא יכול להוכיח זאת לאדם אחר וגם לא להפנים זאת בשכלו שלו. ההתגלות הנשמית בצורת האמונה אינה "תופסת" את חלק המציאות שבו.

34 וברוגמת הגישה לעולם שהיתה לפני התגלות החסידות על ידי הבעל-שם-טוב, שהעולם נתפס כמציאות אחרת מהאלוקות, ולכן הקשר עם הקדוש ברוך הוא נעשה על ידי ההפשטה והפרישות מענייני העולם.

וכיוון שמציאותו, שכלו ומידותיו, אינם מכירים באחדות ה' המוחלטת, האדם לא רואה עניין בהתעסקות עם המציאות החיצונית של העולם, והוא גם לא יכול להתעסק עמה. הקשר עם האמת, עם האחדות המוחלטת, בנוי על יציאה מגדרי ה"יש" של העולם והאדם חושש ממנו כביכול. באופן זה אילו ייווצר מצב בו ההסתר יתחזק והנשמה לא תאיר בגלוי³⁵ - האדם לא יוכל להתמודד עם הקשיים.

דווקא כאשר מתגלה המהות של הנבראים עצמם, שפנימיותם היא האלוקות המלובשת בהם ומהווה את עצם מציאותם - אזי השכל יכול להשיג את האמת האלוקית המוחלטת, והאדם יכול להכיר בשכלו את האפסיות שלו עצמו. וכיוון שמציאות האדם עצמה מכירה באחדותו של הקדוש ברוך הוא, הוא מתחיל להרגיש שבכל פרט ישנה מהות אלוקית, ובכל מאורע יש כוונה נסתרת. הוא לא חושש מהעולם אלא אדרבה, הוא מחפש לגלות את האלוקות שבעולם עצמו. הוא רואה בכך חשיבות³⁶, ויש לו את הכוחות לעשות זאת.

דרך זו של גילוי המהות של העולם עצמו, סלל אדמו"ר הזקן במסירות נפשו על גילוי תורת חסידות חב"ד, ובעקבותיו כל ששת אדמו"רי חב"ד ממשיכי דרכו. כל אחד הוסיף וביאר, הוסיף והרחיב את הגילוי לפי סגנונו ולפי צורכי דורו, עד שבסיום התהליך, בדור השביעי, כאשר אנו עומדים על סף ביאתה של הגאולה, תורת חסידות חב"ד הולכת ומתפשטת, הולכת ומתרחבת, בכמות ובאיכות, והמוני בית ישראל מרגישים כיצד מעיינות החסידות מתגלים בתוכם עצמם. היסודות של החסידות - ההכרה השכלית באחדות ה' המוחלטת, בהשגחה פרטית על כל נברא ועל כל מאורע, והעבודה של "בכל דרכיך דעהו" - למצוא את המהות האלוקית בכל פרט בבריאה, נעשים חלק מסדר החיים של רבבות יהודים בכל העולם כולו.

עבודה זו של גילוי המהות הפנימית של העולם עצמו, היא היא ההכנה הטובה ביותר להתגלות השלמה של אחדות ה' בגאולה העתידה.

35 לפעמים יש בעולם מאורעות שבהם לא רק שההשגחה העליונה אינה ניכרת כלל אלא הם נראים בדיוק להפך מהכוונה; ולעתים ישנם מצבים באדם שהאמונה של נשמתו אינה מאירה בגילוי.

36 להעיר מלקוטי שיחות חלק לט עמ' 40 (אופן הב' שם).